

ELEKTRON HUKUMAT VA O‘ZBEKISTONDA DAVLAT VA FUQARO O‘RTASIDAGI O‘ZARO ALOQA: NORMATIV-HUQUQIY TAHLIL VA INSTITUTSIONAL MODELLAR**Urazbaev A.A. –***O‘zR IIV Maxsus operatsiyalarni muvofiqlashtirish boshqarmasi
Maxsus tayyorgarlik o‘quv markazi sikl boshlig‘i.*

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi davlat boshqaruvi mexanizmlari va fuqarolar bilan o‘zaro aloqani o‘zgartirmoqda. O‘zbekistonda mustaqillikka erishgandan so‘ng axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)ni joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. AKTni qo‘llash hokimiyat organlari faoliyatining ochiqligini ta‘minlaydi va fuqarolarning boshqaruv qarorlari qabul qilishda faol ishtirok etishi uchun sharoit yaratadi [1, 2]. Ushbu sohani tartibga soluvchi asosiy hujjatlardan biri «Elektron hukumat to‘g‘risida»gi Qonun bo‘lib, u davlat xizmatlarini elektron shaklda ko‘rsatish tizimining huquqiy asoslarini belgilaydi [1]. O‘zbekiston Konstitutsiyasi xalqaro normalar va inson huquqlarining ustuvorligini (15, 19-20-moddalar) belgilab, insonni oliy qadriyat deb e‘lon qiladi. Maqolada O‘zbekistonning milliy normativ bazasi va davlat-fuqaro elektron o‘zaro aloqasining institutsional modellari xalqaro standartlar nuqtayi nazaridan nazariy-huquqiy tahlil qilinadi. Tadqiqot maqsadi – qonunchilikning asosiy qoidalarini aniqlash va ularning «elektron hukumat» maqsadlari va fuqarolar huquqlariga muvofiqlik darajasini baholash.

O‘zbekiston Konstitutsiyasida davlat umume’tirof etilgan xalqaro huquq normalariga muvofiq inson huquq va erkinliklarini tan olishi va kafolatlashi qayd etilgan. Asosiy qonunning 15-moddasi xalqaro shartnomalar mamlakat huquqiy tizimiga kirishi va milliy qonunchilik bilan zid bo‘lganda ustunlikka ega ekanligini belgilaydi. Bu BMT va YXHT tavsiyalarini implementatsiya qilish uchun konstitutsiyaviy asos yaratadi. Tadqiqotchilarning qayd etishicha, xalqaro normalarni joriy etishning muhim mexanizmi ularga konstitutsiyaviy maqom berishdir, chunki Konstitutsiya xalqaro-huquqiy prinsiplarni aks ettiruvchi bir qator qoidalarni o‘z ichiga oladi.

«Elektron hukumat» sohasidagi qonunchilik bir necha asosiy hujjatlar atrofida quriladi. «Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida»gi Qonun (2004-yil 611-II-son) hokimiyat organlari, yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasida elektron hujjat aylanishining huquqiy asoslarini belgilaydi. Ushbu qonunning maqsadi elektron hujjat aylanishi sohasidagi munosabatlarni tartibga solish bo‘lib, elektron hujjat elektron raqamli imzo (ERI) mavjud bo‘lganda yuridik kuchga ega bo‘ladi.

«Elektron raqamli imzo to‘g‘risida»gi Qonun (2022-yil O‘RQ-793-son) ERI institutini qo‘l imzosiga yuridik jihatdan teng deb batafsil belgilaydi. Uning maqsadi ERIdan foydalanish bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga solishdir. Qonun ERIni davlat tartibga solishni, jumladan ERI kalitlarini ro‘yxatga olish markazlarini tashkil etish, bunday markazlarni akkreditatsiya qilish va kalit sertifikatlarini berishni belgilaydi, ERIni joriy etish bo‘yicha Raqamli texnologiyalar vazirligi vakolatlarini aniqlaydi. Shu bilan birga, xalqaro shartnomalarni qo‘llash ustuvorligi Konstitutsiyaga (15-modda) muvofiq belgilangan, bu raqamlashtirish milliy amaliyotida xalqaro huquqni tizimli integratsiyalashuvini ko‘rsatadi.

«Elektron hukumat to‘g‘risida»gi Qonun (2015-yil, O‘RQ-395-son, 2016-yilda kuchga kirgan) davlat xizmatlarini elektron shaklda ko‘rsatishni ta‘minlovchi tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar va texnik vositalar tizimini qonuniylashtiradi [1]. Qonun «elektron hukumat»ning asosiy vazifalarini belgilaydi: hokimiyat organlari ishining samaradorligi va ochiqligini oshirish, aholi bilan o‘zaro aloqa uchun qo‘shimcha mexanizmlar yaratish, davlat xizmatlarining yagona portalini shakllantirish. Vazifalar ma‘lumotlar bazalarini shakllantirish, portallarni (Davlat xizmatlarining yagona interaktiv portalini – DXYIP, my.gov.uz) ishlab chiqish va «bir darcha» prinsipini joriy etishni o‘z ichiga oladi. Qonun elektron hokimiyat prinsiplarini ham aniqlaydi: ochiqlik va shaffoflik (xizmatlar ko‘rsatish to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni chop etish), fuqarolarning elektron xizmatlarga teng huquqli kirishi, hokimiyat organlari hujjatlarini unifikatsiya qilish va unikal identifikatorlardan foydalanish.

Huquqiy normalar elektron xizmatlarni rivojlantirishni ta'minlaydi. Xususan, my.gov.uz portalida fuqarolar va biznes davlat organlari faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarga ega bo'lib, onlayn tartibda so'rovlar yuborishi mumkin. 2025-yil 1-yanvardan 1-noyabrgacha bo'lgan davrda portal orqali 783 turdagi xizmat ko'rsatilgan, 40,5 milliondan ortiq ariza qabul qilingan, foydalanuvchilar soni 11 milliondan oshgan. Arizalarning 43% mobil ilova orqali, 40% portal orqali, 16% davlat xizmatlari markazlari orqali yuborilgan. Foydalanuvchilarning 52,1% erkaklar, 47,9% ayollar; 99,53% jismoniy shaxslar, 0,47% yuridik shaxslar. Yosh bo'yicha: 25-34 yosh (29,32%), 35-44 yosh (25,13%), 18-24 yosh (17,25%) [13, 6]. Ochiq ma'lumotlarni data.gov.uz portalida chop etish hokimiyatning shaffofligi va hisobdorligini oshirish, fuqarolik jamiyatini hokimiyat organlari faoliyatini nazorat qilish va monitoring qilishga jalb etishga qaratilgan. Qonunlar va qonun osti hujjatlari (Vazirlar Mahkamasi qarorlari, jumladan 2021-2025 yillar ochiq ma'lumotlar konsepsiyasi) ochiq ma'lumotlar portali parametrlarini va regulyatsiyalarning «ta'sir baholash» tizimini joriy etishni tartibga soladi, bu hokimiyat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro aloqani mustahkamlaydi [8, 5].

Shunday qilib, raqamli boshqaruvning normativ-huquqiy bazasi quyidagilarni o'z ichiga oladi: xalqaro standartlar va shaxs huquqlari ustuvorligining konstitutsiyaviy-huquqiy prinsiplari; elektron hujjat ayirboshlash, ERI va elektron hukumat to'g'risidagi qonunlar; davlat xizmatlarini o'zgartirish bo'yicha ko'plab qonun osti hujjatlari. Ushbu huquqiy tizim institutsional mexanizmlarni. Raqamli texnologiyalar vazirligi, ERI ro'yxatga olish markazlari, Yagona portal, davlat onlayn-xizmatlari, shuningdek aholi bilan muloqot uchun mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarini nazarda tutadi. Natijada «elektron demokratiya» shakllanadi – AKT orqali fuqarolarni boshqaruvga jalb etish, davlat tomonidan ko'zlangan maqsaddir.

O'tkazilgan tahlil O'zbekistonning jamoat boshqaruvini raqamlashtirishda dunyo tendensiyalariga muvofiq jiddiy qadamlar tashlaganini ko'rsatadi. 2015 yilda «Elektron hukumat to'g'risida»gi Qonun va unga hamroh qonunlarni qabul qilish elektron xizmatlarni tizimli amalga oshirish uchun asos yaratdi. BMTning 2024-yilgi elektron hukumat bo'yicha hisobotida qayd etilganidek, O'zbekiston global reytingda 63-o'ringa ko'tarildi (2022-yilda 69-o'rindan), bu raqamli xizmatlar va infratuzilma rivojidagi o'sishni aks ettiradi [2, 4, 5, 6]. Ochiq ma'lumotlar portalini ochish va regulyatsiyalarni elektron baholash tizimi hokimiyatning shaffofligi va hisobdorligi bo'yicha global tavsiyalarni aks ettiradi. YXHT ham ochiq ma'lumotlarni rivojlantirish korrupsiyaga qarshi kurashish va xizmatlar sifatini oshirishga yordam berib, davlat boshqaruvi samaradorligini yuksaltirishini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga, normalarni amalga oshirish amaliy qiyinchiliklarga duch keladi. Olimlar fuqarolarning axborot infratuzilmasiga tengsiz kirishi va raqamli savodxonlikning pastligini ta'kidlab, bu raqamli formatdagi konstitutsiyaviy huquq va erkinliklar kafolatlarining samaradorligini pasaytirishini ko'rsatadi. «Teng kirish» prinsiplari e'lon qilingan bo'lsa-da, amalda shahar va qishloq o'rtasidagi raqamli tafovut muammo bo'lib qolayotir, garchi 2025-yil sentabrga kelib internet qamrovi aholining 94,2% ga yetgan bo'lsa-da [6, 4]. Bu bois aholini raqamli savodxonlikka o'rgatish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar muhimdir. Bundan tashqari, qonunchilikning ko'p qismi texnologiyalarni rasmiy joriy etish muammolariga javob beradi, lekin fuqarolar ma'lumotlarini himoya qilish masalalari dolzarb: Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2018-yilda ishlab chiqilgan «Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida»gi qonuni loyihasi qabul etilishini talab etadi, ayniqsa foydalanuvchilar sonining o'sishi (2025-yil boshida 32,7 mln internet foydalanuvchisi) nuqtayi nazaridan [8].

Nihoyat, raqamlashtirishning institutsional modeli markazlashgan organlar hamda jalb qilingan mexanizmlarni o'z ichiga oladi. Fuqarolik tuzilmalari elektron xizmatlardan foydalanib, hokimiyat va jamiyat o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi. Mutaxassislar fikricha, «muloqot kommunikatsiyasi» vositalari (virtual qabulxonalar, so'rov portallari) fuqarolik faolligini oshiradi, bu elektron boshqaruv vazifalariga muvofiqdir.

Nazariy-huquqiy tahlil natijasida O'zbekiston raqamli davlat boshqaruvining keng qamrovli normativ-huquqiy bazasini to'plagan, uning asosiga konstitutsiyaviy qadriyatlar va xalqaro-huquqiy majburiyatlar qo'yilgani aniqlandi. Elektron hujjat ayirboshlash, raqamli imzo va elektron

hukumat to'g'risidagi qonunlar «elektron demokratiya» va hokimiyat ochiqligining qonunchilik karkasini shakllantiradi. Institutsional jihatdan model davlat organlari, maxsus agentliklar va elektron xizmatlar infratuzilmasini birlashtirib, texnologiyalarni davlat xizmatlari sohasiga asosiy integratsiyalashni ta'minlaydi. Shu bilan birga, O'zbekiston Konstitutsiyasida belgilangan xalqaro normalar va shaxs huquqlari ustuvorligi ta'minlanadi.

Shunga qaramay, e'lon qilingan prinsiplarni to'liq amalga oshirish uchun qo'shimcha harakatlar talab etiladi: shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni kuchaytirish, fuqarolarning internet va elektron xizmatlarga kirishini kengaytirish, davlat xizmatchilari malakasini oshirish. «Elektron hukumat»ni joriy etish boshqa mamlakatlar tajribasi (masalan, xizmatlarning 99% onlayn ko'rsatiladigan Estoniya) va xalqaro tashkilotlar tavsiyalarini hisobga olgan holda qonunchilikni doimiy takomillashtirish bilan birga bo'lishi kerak [9, 3]. Faqat bunday yondashuv bilan O'zbekistonning raqamli boshqaruvning huquqiy va institutsional modeli ochiqlik, fuqarolarni boshqaruvga jalb etish va axborot kommunikatsiyasidagi inson huquqlarini ta'minlash vazifalariga samarali javob bera oladi.

ADABIYOTLAR:

1. Development of «e-government» in Uzbekistan // UN Member States. – URL: <https://www.un.int/uzbekistan/fr/news/development-%C2%ABe-government%C2%BB-uzbekistan>.
2. UN E-Government Survey 2024. Uzbekistan Rank 63 // United Nations Department of Economic and Social Affairs. – URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/186-Uzbekistan>.
3. Uzbekistan Showcases Digital Achievements // Times of Central Asia. – URL: <https://timesca.com/uzbekistan-showcases-digital-achievements-calls-for-global-cooperation-at-un-public-service-forum/>.
4. Digital Economy of Uzbekistan: Analytical Report / United Nations Development Programme. – Tashkent, 2025. – URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-05/uz_digital-economy-study_eng.pdf.
5. Uzbekistan rises 6 positions in e-government development ranking // Qazinform. – URL: <https://qazinform.com/news/uzbekistan-rises-6-positions-in-e-government-development-ranking-134891>.
6. Digital Marketing in Uzbekistan: 2025 Trends and Insights // BYYD. – URL: <https://www.byyd.me/en/blog/2025/10/digital-marketing-in-uzbekistan-2025-trends-and-insights/>.
7. Digital 2025: Uzbekistan / DataReportal. – URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-uzbekistan>.
8. Individuals using the Internet – Uzbekistan // The World Bank. – URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=UZ>.
9. E-Government Development Index (EGDI) // World Bank Data360. – URL: https://data360.worldbank.org/en/dataset/UN_EGDI.
10. Promoting good governance and a positive business climate in the OSCE region through digitalization and the use of open data // OSCE. – URL: <https://www.osce.org/node/571576>.
11. How the UN guides Uzbekistan's youth in its digital journey// International Trade Centre. – URL: <https://www.intracen.org/news-and-events/news/how-the-un-guides-uzbekistans-youth-in-its-digital-journey>.
12. The impact of digital transformation on Uzbekistan's economy// International Journal of Advanced Information. – URL: <https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai/article/download/5361/6292/12398>
13. YDXP statistikasi // my.gov.uz. – URL: <https://my.gov.uz/oz/statistics>.

REZYUME:

Maqolada O'zbekistonda elektron hukumat va davlat-fuqaro o'zaro ta'sirining huquqiy tahlilini o'tkazilgan. Konstitutsiyaviy normalar, qonunlar va xalqaro standartlarning muvofiqligi baholangan.

Kalit so'zlar: elektron hukumat, raqamli texnologiyalar, normativ baza, institutsional modellar, xalqaro standartlar, my.gov.uz statistikasi.

РЕЗЮМЕ

Статья анализируется взаимодействие электронного правительства, государства и гражданина в Узбекистане. Оценивается соответствие конституционных норм, законов и международных стандартов.

Ключевые слова: электронное правительство, цифровые технологии, нормативная база, институциональные модели, международные стандарты, статистика my.gov.uz.

RESUME

The article analyzes e-government and state-citizen interaction in Uzbekistan. It evaluates compliance with constitutional norms, laws, and international standards.

Keywords: e-government, digital technologies, legal framework, institutional models, international standards, my.gov.uz statistics.